

**РОЛЬ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПРИКАРПАТТІ
(Оглядова стаття)**

Світлана Матвієнків

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID: 0000-0002-7719-7791

smatvienkiv@gmail.com

(статтю надіслано до редакції – 03.06.2020 р., прийнята до друку – 11.10.2020 р.)

© Матвієнків С., 2020

Медіа національних меншин сприяють дотриманню принципів громадянського суспільства і укріпленню толерантності та стабільності в українському поліетнічному суспільстві. Тому їх дослідження і стало метою даної статті. Для цього застосовувалися загальнонаукові та специфічні методи наукового дослідження. Ключовим методом став порівняльно-критичний аналіз діяльності громадських організацій та медіа національних меншин на Прикарпатті. Крім того, методологічна основа дослідження базується на загальнонаукових методах досліджень проблеми реалізації прав національних меншин на власні медіа у сучасному українському суспільстві.

Показано, що зареєстровані періодичні видання та радіо польської національної меншини Прикарпаття є свідченням вільного існування недержавних організацій, які відображають інтереси соціальних груп та їх цінності. Польська громада є дисперсною, тому тенденція розвитку її ЗМІ відображає всеукраїнський стан етноїнтеграції представників національних громад у суспільство. Польськомовні та двомовні газети й журнали Івано-Франківщини є важливим чинником збереження і прилюдного вираження ідентичності національних меншин та відображають як самобутність культури й традицій, так і ступінь їх асиміляції. Постійний вихід схваленої державою національної періодики дає можливість представникам національних меншин почуватися рівноправними громадянами України з високим соціальним статусом та забезпеченими культурними запитами. Існування періодичних видань національних меншин підвищує рівень поінформованості суспільства, сприяє національному примиренню, порозумінню між людьми, розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: національні меншини, періодичні видання, громадські організації, поліетнічне суспільство, законодавство, толерантність.

**THE ROLE OF PERIODICALS FOR DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN-POLISH RELATIONS IN PRYKARPATIA
(Review Article)**

Svitlana Matviienkiv

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: 0000-0002-7719-7791

smatvienkiv@gmail.com

In Ukraine, media of national minorities support the principles of civil society, tolerance and social stability. Therefore, the analysis of activity of media of national minorities, especially Polish minority in Prykarpattia, is the task of this article. A key method of the research is the comparative critical analysis of the activities of public organizations and private media of Polish minority in the Pre-Carpathian region.

The author argues that registered periodicals and radios of Polish national minority in the Pre-Carpathian region develop the cultural and ethnical identity of this minority. Polish-speaking and bilingual newspapers and magazines of Pre-

Carpathian region are important factors, which help to preserve and publicly express identity, reveal the uniqueness of traditions, and the degree of assimilation.

Permanent publishing of government-approved periodicals of Polish national minority develops the feeling of equality and gives the opportunity for its representatives to realize cultural demands. In general, we can say that media of national minorities raise awareness of society, promoting national reconciliation, mutual understanding between people, and development of society.

Key words: national minority, periodicals, public organization, multiethnic society, legislation, tolerance.

Важливою ознакою сучасного світу є поліетнічність національного складу населення багатьох країн. Ця поліетнічність зумовлена змінами політичної карти світу після двох світових воєн та посиленням міграційних процесів через локальні конфлікти чи з економічних причин. Поліетнічність потребує як законодавчого врегулювання, так і суспільного прийняття. Тому мета даної статті – це аналіз представлення ідентичності та самобутності національних меншин, зокрема польської національної меншини, в їх періодичних виданнях [Якубова 2010: 64].

У статті ключовим методом дослідження є порівняльно-критичний аналіз діяльності громадських організацій та власних медіа національних меншин сучасної України на прикладі Прикарпаття. Крім того, авторка здійснює аналіз проблеми реалізації прав національних меншин на власні медіа у сучасному українському суспільстві, зокрема на таких рівнях, як емпіричному, компаративістському та дескриптивному.

В Україні традиційно проживали й проживають компактно або дисперсно представники різних національних меншин, які економічно, соціально, культурно взаємодіють з українцями та намагаються, залежно від обставин, або зберегти свою ідентичність, або асимілюватись. Тому сучасні українські дослідники, зокрема Г. Луцишин, зосереджують увагу на місці й ролі національних меншин у політичному житті України, зазначаючи, що забезпечення задекларованих прав і свобод національних меншин є невідмінною умовою як національної консолідації, так й успішної зовнішньої політики України [Луцишин 2002; Луцишин 2012]. Дослідники І. Лопушинський та І. Попова наголошують на необхідності співпраці з національними меншинами для досягнення толерантності в суспільстві [Лопушинський 2013: 99-103]. Історіографічна праця О. Рафальського охоплює різні інтерпретації поглядів, починаючи від царської Росії, реалій політики “коренізації” 20-30-х рр. ХХ ст., бездієву декларативність радянської імперії щодо формування демократичної незалежної України [Рафальський 2001]. Чирко Б. В. та Орлянський В. С. характеризують національні меншини України початку ХХ ст. [Чирко 1995]. І. Міронова та Ю. Колісник досліджують пресу національних меншин за умов становлення української державності [Міронова 2006; Колісник

2000]. Праці Н. М'яловицької та Рябошапки Л. присвячені правовому становищу національних меншин України [М'яловицька 2013; Рябошапка 2001]. Сучасні дослідники Якубова Л. Д., Швець В. М., Безверха Т. М., Дуцик Д., Дворовий М. у своїх працях розглядають пресу національних меншин України як чинник етнічної консолідації суспільства. Щодо громадських організацій національних меншин, то вони виступають, як правило, лише тлом досліджень політико-правових аспектів захисту прав національних меншин (О. Антонюк, Н. Беліцер, В. Никитюк, Ю. Римаренко, М. Шульга, Л. Шкляр).

Авторка прагне окреслити особливості діяльності періодичних видань національних меншин України, зокрема Івано-Франківщини, для відродження й збереження своєї національної ідентичності та інтересів, інтеграції в українське суспільство. Завданням є визначення ступеня дотримання задекларованих прав і свобод, суспільної та політичної активності національних меншин, вираження своєї ідентичності та самобутності в періодичних виданнях.

Україна як держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Дискримінація за національною ознакою заборонена і карається відповідно до закону. Толерантність формується під впливом цілого комплексу чинників. Медіа в цьому процесі відіграють одну із ключових ролей. Значною мірою саме від них залежить формування комунікаційних практик середини суспільства між різними групами, а відповідно і суспільний клімат загалом. Представники національних меншин не можуть зазнавати дискримінації та, зокрема, ставати об'єктами мови ворожнечі. Держава має сприяти доступу представників меншин до медіа, а також заохочувати створення і трансляцію телерадіопрограм мовами національних меншин. Журналісти, як і медіа в цілому, повинні зберігати неупередженість у висвітленні тем, пов'язаних із меншинами. Це дозволяє поглянути на проблеми з різних ракурсів та перспектив [Дуцик 2019: 5].

Громадські об'єднання національних меншин є неурядовими організаціями, які відображають етнічні, соціальні, культурні інтереси їх представників, і важливим засобом вираження таких інтересів є традиційні та сучасні медіа. Друковані етнічні ЗМІ відіграють

важливу роль у ствердженні демократії, миру та злагоди в країні, реально сприяють реалізації європейських норм і стандартів в етнополітиці багатонаціональної України [Швець 2012: 147-151].

За час свого існування (з жовтня 1991 року) газети національних меншин переживали неодноразову реорганізацію – були додатками до газети Верховної Ради України “Голос України”, а згодом були передані Державному комітету України у справах національностей та міграції. З 2011 року державна підтримка газет належала до компетенції Міністерства культури України. Згідно із Законом “Про реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ” у 2018 році Міністерство культури видало наказ про вихід зі складу співзасновників друкованих ЗМІ. Газети національних товариств мають виключно просвітницьке спрямування (висвітлюють культурну, освітню та соціальну сфери, спрямовані на захист національної мови, звичаїв) і не можуть конкурувати із суспільно-політичними виданнями, а тим більше з комерційними. Тому без державної підтримки ця важлива для держави програма – видання газет мовами національних меншин – існувати не може [Орел 2020].

90 років тому Станіславів і загалом Західна Україна входили до складу Другої Речі Посполитої; поляки, як і євреї, становили левову частку мешканців теперішнього Івано-Франківська (майже 22 тис.), в той час, як українців у Станіславі замешкувало всього 8,5 тис. Упродовж 70 наступних років все докорінно змінилося. Тепер українці мають власну незалежну державу, а Івано-Франківськ є український за етнічним складом та ментальністю. У Станіславі (до 1962 року ще зберігалася польська назва міста) в кожному кіоску можна було купити польські журнали і газети; їх купували й переплачували не тільки поляки, а й українці. У Івано-Франківську перша польськомовна газета “Дзенік Станіславівський” побачила світ 2 вересня 1848 р. Після переїзду зі Львова українця Івана Данкевича у місті почали швидкими темпами розвиватися польські видавництва газет та журналів. Так, протягом 1836–1883 рр. виходила газета “Кур’єр Станіславський” (засновником і першим редактором був Агатон Гіллер, один з керівників польського повстання 1863-1864 рр.), “Бігун Станіславівський” (1873р.), “Гасло” (1875р.), “Газета Підкарпатська” (1876р.), “Хроніка” (1880р.), “Голос Станіславівський” (1881р.), “Ехо Покуття” (1883р.), “Хроніка Станіславівська” (1885р.), брошура для дітей “Світелко” (1883р.).

Були й українські видання, а саме: перша українська газета “Господарь и Промышленник” (1879–1882 рр.), часопис “Денница” (1880р.), редактором

якого був відомий український мовознавець Іван Верхратський. Після створення єпархії побачив світ “Вісник Станіславської єпархії” (1886-1939 рр.) та “Богословський альманах” (1887р.). 5 листопада 1918 р. почав друкуватися “Станіславський вісник” – урядовий часопис Повітової Української Національної Ради, а з 10 листопада цього ж року – “Українське життя”. У 1919 р. створено опозиційну до уряду ЗУНР газету “Республіканець”, редактором якої був житель Станіслава Д. Дем’янчук. Загалом, у 1918–1919 рр. у Станіславі, тимчасовій столиці ЗУНР, було 13 українських часописів [Засоби масової інформації в Івано-Франківську 2020].

23 лютого 1919 року віддруковано перший номер польського тижневика “Głos prawdy” (“Голос правди”), в якому було заявлено: “Ми національна меншість і повинні з тим рахуватись... вважаємо святим обов’язком не драгувати розпаленого антагонізму народів, не будувати доріг, що нас ділять, а шукати тих, які би нас об’єднували. Будувати мости над прірвами...” [цит. за Литвин 1995: 101].

У 1938 р. було проведено статистичний аналіз, який показав, що станом на 1934 р. у місті проживало більше 85 тис. жителів, із них: 46 % (40 тис.) євреїв, 36 % (25 тис.) поляків, 16 % (20 тис.) українців та 2 % – інші національностей. У цей період у Станіславі було 14 періодичних видань, із них 6 українською, 6 польською, 1 німецькою, 1 єврейською мовами [Історія Івано-Франківська 2020].

Зараз в Івано-Франківській області загальна кількість місцевих та регіональних газет – 43 одиниці, а в самому місті – 18 газет (наймасовіші з них – це “Галичина”, “Західний кур’єр”, “Галицький кореспондент”, “Галицький кур’єр”) і 3 журнали та тільки один з них польською мовою.

Сучасна польська спільнота в Івано-Франківську та області є не надто великою і становить національну меншину, проте вона активно розвивається, про що свідчать численні польські товариства. Так, із загальної кількості (38) зареєстрованих громадських організацій національних меншин на Прикарпатті, найчисельнішою громадою є поляки – 18 організацій, потім німці – 6, євреї – 3, а решта (росіяни, румуни, угорці, словаки, білоруси, литовці, араби та ін.) мають по одній організації.

Перепис населення у 2001 році виявив, що в Івано-Франківську мешкає близько двох тисяч етнічних поляків (на 250 тисяч мешканців). Польська спільнота найчисельніша серед інших меншин та досить активна. У місті є такі польські громадські організації: Обласне товариство польської культури імені Франциска Карпінського, Товариство польської культури “Пшиязнь”, польсько-українська молодіжна

організація “Млоди Станіславув”, організація “Родина польська і Європа”, Польське товариство імені Анджея Потоцького, Центр польської культури та європейського діалогу. У статутах цих організацій прописана підтримка та популяризація польської культури, мови, традицій та розвиток українсько-польських стосунків [Про поляків у Франківську і франківців у Польщі 2020].

Головна мета Центру польської культури та європейського діалогу, який створений у 2013 році та який став платформою для взаємодії всіх польських організацій, – це заклик до громадської активності польського середовища в усіх сферах діяльності задля зміцнення позитивної репутації Польщі в Україні; захист прав польської національної меншини на території Західної України; плекання взаєморозуміння між поляками й українцями. Центр має свою бібліотеку, передплачує 25 найпопулярніших у Польщі журналів, усі події, новини, оголошення висвічує на своєму інтернет-сайті. При Центрі функціонує радіо СКРiDE, яке фінансується Польщею, виходить двічі на місяць в етер, а кожного тижня подає огляд українських та польських медіа двома мовами [Центр польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську 2020].

Громадяни України польського походження, що проживають на території Івано-Франківської області, активно долучаються до формування позитивного зовнішньополітичного іміджу України в Республіці Польща, оскільки їх права не лише декларовано, а й дотримано; відсутні штучні перешкоди для прояву національної ідентичності, вивчення рідної мови, сповідання римо-католицизму.

Також реалізовано їхні права на власні медіа. Газета “Kurier Galicyjski” зареєстрована в Івано-Франківську і є найбільшою регіональною польськомовною газетою в Україні, виходить двічі на місяць. Газета визначає себе як незалежну газету для поляків в Україні. Частина редакції розташована у Львові, частина в Івано-Франківську. Газета фінансується за кошти Міністерства закордонних справ Польщі за посередництвом фундації “Свобода і демократія” (пол. “Wolność i Demokracja”) [Кур’єр Галіційський 2020]. Це повністю незалежне видання, яке дотримується принципів вільної преси. Газета відкрита до співпраці з польським, і не лише польським середовищем, організаціями та іншими об’єднаннями, хоча перші, зі зрозумілих причин, є пріоритетними. Культурно-освітнє спрямування видання сприяє розвитку дружби між польським та українським народами, їх національному примиренню, зокрема в питаннях історичної пам’яті, адже матеріали газети висвітлюють сторінки історії поляків в Україні. Метою видання

є популяризація польської мови, історії та культури серед громадян України польського походження. Крім паперової версії, газета виходить в електронній версії, під цією назвою діє теж радіо і телебачення [Хто ми? 2020].

Засновником і видавцем, головним редактором цієї газети був Мірослав Ровіцький, член Союзу польських журналістів. Він брав активну участь у польсько-українській співпраці. З 2005 року Мірослав Ровіцький активно підтримував етнічних поляків, які мешкають в Україні. З його ініціативи також засновано дитячий часопис польською мовою “Polak Mały”. У 2015 році він увійшов до рейтингу осіб, які найбільше сприяли розвитку польсько-українського діалогу. Мірослав Ровіцький був ініціатором створення Галицького Клубу – організації, до якої належать польські та українські публіцисти, журналісти, науковці; з його ініціативи теж проводилися щорічні польсько-українські наукові конференції у місті Яремче Івано-Франківської області. Він активно діяв у спільній ініціативі Прикарпатського національного університету та Варшавського університету – відбудові давньої астрономічної обсерваторії на горі Піп Іван [3 життя пішов засновник найбільшої польської газети в Україні Мірослав Ровіцький 2020].

Отже, поляки Івано-Франківщини інтегровані в громадянське суспільство України у регіональному вимірі не тільки через громадські організації, а й також і через регулярний випуск періодичних видань, які висвітлюють діяльність громадських об’єднань, культурних товариств та окремих представників меншин у житті регіону. Попри те, що “Кур’єр Галіційський” є культурно-просвітнім виданням, редакції вдається відігравати важливу роль в етнічній консолідації поляків на Прикарпатті.

Періодичні видання польської національної меншини Прикарпаття є свідченням повного дотримання задекларованих у Законі України “Про національні меншини в Україні” їхніх прав та свобод, а також повного суспільного прийняття та високого ступеня міжнаціональної толерантності. Інтеграція в українське суспільство відбувається за умов рівноправного міжкультурного діалогу та збереженням національної ідентичності й інтересів.

Існування періодичних видань національних меншин підвищує рівень поінформованості суспільства, сприяє національному примиренню, порозумінню між людьми, гасить прояви побутової ксенофобії [Безверха 2016: 64-67]. Проте, як уже зазначалося, зі зменшенням державної підтримки з боку України видання газет мовами національних меншин є неможливим. Їхня діяльність підтримується фінансуванням держав національних меншин. Також важливою

причиною зменшення кількості ЗМІ національних меншин в Україні є міграція населення у свої етнічні держави та молоді за кордон, що може слугувати перспективою для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

Безверха, Т. (2016). Періодичні видання національних меншин Житомирської області як чинник етноінтеграції громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки Інституту журналістики*, 63, 64–67.

Дуцик, Д., Дворовий, М. (2019). *Національні меншини України і медіа: до порозуміння через толерантність. Посібник для журналістів та журналісток*, 5. Київ: ТОВ “СІГМАТРЕЙД”.

Засоби масової інформації в Івано-Франківську. (2020). Отримано з

https://uk.wikipedia.org/wiki/Засоби_масової_інформації_в_Івано-Франківську

З життя пішов засновник найбільшої польської газети в Україні Мірослав Ровіцький. (2020). Отримано з <https://detector.media/community/article/178673/2020-07-10-z-zhittya-pishov-zasnovnik-naibilshoi-polskoi-gazeti-v-ukraini-miro-slav-rovitskii/>

Історія Івано-Франківська. (2020). Отримано з https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_Івано-Франківська

Колісник, Ю. (2000). Преса національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992-1999 рр.): дис... канд. філол. наук. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

Кур'єр Галицький. (2020). Отримано з https://uk.wikipedia.org/wiki/Кур%27єр_Галицький

Литвин, М., Науменко, К. (1995). Історія ЗУНР. Львів: Інститут українознавства НАН України, ВКФ “Олір”.

Луцишин, Г. (2002). Національні меншини у політичному житті України [Текст]: дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Львів: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка.

Луцишин, Г. (2012). *Національна консолідація України в умовах сучасного політичного процесу*: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки.

Лопушинський, І. (2013). Україна і національні меншини: шлях до толерантності та співпраці. В *Актуальні проблеми державного управління педагогіки та психології. Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету*, Вип. 1 (9), 99-103.

Міронова, І. (2006). Національні меншини України: навч.-метод. посіб. Миколаїв; Одеса: ТОВ Від.

Мяловицька, Н. (2013). Права національних меншин: європейський досвід. *Віче*, 17. Отримано з: <http://www.viche.info/journal/3839/>

Орел, С. (2020). Преса національних меншин: без вини винувата. Отримано з <https://tk.kr.ua/presa-natsionalnih-menshin-bez-vini-vinuvata>

Про поляків у Франківську і франківців у Польщі. (2020). Отримано з <https://sotka.life/pro-poliakiv-u-frankivsku-i-frankivtsiv-u-polshchi-rozpovidaiut-andzhe-leush-i-mar-ia-osidach/>

Рафальський, О. (2001). Національні меншини України в XX столітті: історіографія [Текст]: дис... д-ра іст. наук: 07.00.06. Київ: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України.

Рябошапка, Л. (2001). Правове становище національних меншин України (1917-2000). Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка.

Хто ми? (2020). Отримано з <https://www.kuriergalicyjski.com/o-nas/135-o-nas>

Центр польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську. (2020). Отримано з <https://www.ckpide.eu/ua/aktualnosci/wydarzenia/2762-aktywnist-molodykh-poliakiv-v-ukrainskykh-realiakh>

Чирко, Б. (1995). Національні меншини України (20–30 роки XX ст.). Київ: Асоціація “Україна”.

Швець, В. (2012). Преса національних меншин України як чинник етнічної консолідації (на прикладі газети кримських болгар “Извор”). *Держава та регіони, Сер.: Гуманітарні науки*, 4 (31), 147–151. Отримано з http://nbuv.gov.ua/UJRN/drgn_2012_4_28

Якубова, Л. (2010). Національні меншини України. У В. Смолій. (Ред.). *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О. Київ: Видавництво “Наукова думка”. Отримано з http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalni_menshyny

REFERENSES

Bezverha, T. (2016). Periodicals of National Minorities of Zhytomyr Region as a Factor of Ethnointegration of Civil Society in Ukraine. [In Ukrainian]. *Scientific Notes of the Institute for Journalism*, 63, 64–67.

Center for Polish Culture and European Dialogue in Ivano-Frankivsk. (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from <https://www.ckpide.eu/en/aktualnosci/wydarzenia/2762-aktywnist-molodykh-poliakiv-v-ukrainskykh-realiakh>

Chyrko, B. (1995). National Minorities of Ukraine (20-30s of the XX century). [In Ukrainian]. Kyiv: Association “Ukraine”.

Dutsyk, D., Dvorovy, M. (2019). National Minorities of Ukraine and the Media: Understanding through the Tolerance. A Guide for Journalists. [In Ukrainian]. Kyiv: SIGMATRADE LLC.

Galician Courier. (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Кур%27єр_Галицький

History of Ivano-Frankivsk. (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_Івано-Франківська

Kolisnyk, Yu. (2000). The Newspapers of National Minorities of Ukraine as a Tools of Their Self-Affirmation under the Conditions of Formation of the Ukrainian Statehood (1992-1999): dis ... PhD in Philosophy. [In Ukrainian]. Lviv: Ivan Franko Lviv National University.

Litvin, M., Naumenko, K. (1995). History of the Western Ukrainian People's Republic. [In Ukrainian]. Lviv: Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, VKF “Olir”, 101.

Lopushinsky, I. (2013). Ukraine and National Minorities: the Path th the Tolerance and Cooperation. [In Ukrainian]. *Current Problems of Public Administration of Pedagogy and Psychology. Collection of scientific works of Kherson National Technical University*. Kherson, 1 (9), 99–103.

- Lutsyshyn, H. (2002). National Minorities in the Political Life of Ukraine [Text]: dis ... Candidate of political sciences 23.00.02. [In Ukrainian]. Lviv: Ivan Franko Lviv National University.
- Lutsyshyn, H. (2012). National consolidation of Ukraine under the conditions of modern political process. [In Ukrainian]. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House.
- Mass Media in Ivano-Frankivsk. (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Засоби_масової_інформації_в_Івано-Франківську
- Mironova, I. (2006). National Minorities of Ukraine. [In Ukrainian]. Mykolaiv; Odessa: ViD LLC.
- Miroslav Rovicki – the Founder of the Largest Polish Newspaper in Ukraine, has passed away. (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from <https://detector.media/community/article/178673/2020-07-10-z-zhittya-pishov-zasnovnik-naibilshoi-polskoi-gazeti-v-ukraini-miroslav-rovitskii/>
- Myalovytska, N. (2013). The Rights of National Minorities: the European experience. [In Ukrainian]. *Viche*, 17. Retrieved from: <http://www.viche.info/journal/3839/>
- On Poles in Frankivsk and Frankivtsi in Poland. (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from <https://sotka.life/pro-poliakiv-u-frankivsku-i-frankivtsiv-u-polshchi-rozpovidaiut-andzhej-leush-i-mar-ia-osidach/>
- Orel, S. (2020). The Newspapers of National Minorities: Without Guilt Guilty. [In Ukrainian]. Retrieved from <https://rk.kr.ua/presa-natsionalni-menshin-bez-vini-vinuvata>
- Rafalsky, O. (2001). National Minorities of Ukraine in the 20th Century: Historiography [Text]: dis ... Dr. of history Science: 07.00.06. [In Ukrainian]. Kyiv: Inst political. and ethno-national. research. NAS of Ukraine.
- Ryaboshapka, L. (2001). Legal Status of National Minorities in Ukraine (1917–2000). [In Ukrainian]. Lviv: Ivan Franko Lviv National University.
- Shvets', V. (2012). The Newspapers of National Minorities of Ukraine as a Factor of Ethnic Consolidation (On the Example of the Crimean Bulgarian newspaper "Izvor"). [In Ukrainian]. *The State and the Regions, Ser. Humanities*, 4 (31), 147–151. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/drgn_2012_4_28
- Who Are We? (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from <https://www.kuriergalicyjski.com/o-nas/135-o-nas>
- Yakubova, L. (2010). National Minorities of Ukraine. [In Ukrainian]. In V. Smoliiy. (Ed.). *Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 7: Mi-O*. Kyiv: "Scientific Thought". Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalni_menshyny